

DE MORAAAL AAN HET VERHAAL

Een reportage over de beginjaren van 40 jaar Gentse moraalwetenschappen

Nicole De Cock

1. Inleiding

“De prille geschiedenis van de afdeling Moraalwetenschap op een objectieve en tegelijk alledaagse manier behandelen.” Zo luidde de opdracht voor deze bijdrage. Een anekdotisch getinte, vlot leesbare geschiedenis van de opleiding, zo u wil. Ik heb die opdracht aanvaard als afgestudeerde aan de afdeling filosofie (van 1973 tot 1978) en als medewerker aan het tijdschrift OMWEG – Oudstudenten Wijsbegeerte en Moraalwetenschap Gent – (tot 1983) en heb dit opgevat als een stuk journalistiek, waarin ik op zoek ging naar kleine en grote feiten, naar belangrijke en minder belangrijke gebeurtenissen die men ‘la petite histoire’ noemt. Kortom, ik heb een verhaal geschreven over de mensen die de opleiding uiteindelijk gestalte gaven. Om te beginnen ben ik informatie over het ontstaan van de afdeling en allerlei gegevens over die beginperiode gaan ophalen in het archief. Sommige gegevens zijn te vinden in de kaderstukken. Daarna ben ik een tiental oud-studenten, meestal uit de beginjaren, gaan opzoeken en heb ik hen gevraagd “hun verhaal te doen over de tijd aan de Blandijn.” De inhoud van elke interview heb ik nagetrokken, dit in de mate van het mogelijke. Met anderen heb ik geë-mailed of gebeld. Deze contacten met mensen ‘die het allemaal meegemaakt hebben’ vond ik het meest boeiende en informatieve deel van dit stukje ‘journalistieke’ geschiedschrijving van de afdeling Moraalwetenschap. Praten met mensen verloopt meestal gemoedelijk. Maar het op schrift stellen van hun meest relevante uitspraken is minder eenvoudig. Zo kan het bijvoorbeeld gebeuren dat je de context van een uitspraak niet voor honderd procent kan plaatsen of dat je een terloopse – maar belangrijke – opmerking over het hoofd ziet. Naarmate ik vorderde met mijn werkzaamheden voelde ik meer en meer de behoefte om met nog andere mensen, afgestudeerden en professoren te praten, hun mening op te schrijven en mijn beeldvorming van de afdeling Moraalwetenschap uit te breiden en te verfijnen. Ik had liever wat meer medewerkers van het eerste uur ten tonele gevoerd, maar spijtig genoeg was het tijds kader van deze opdracht eerder beperkt, zodat ik mij tenslotte tot doel heb gesteld de essentie van de gebeurtenissen en een profiel van de belangrijkste actoren weer te geven. Laat me dus duidelijk zijn: ik pretendeer geen volledigheid en claim geen historische waarheid. Bekijk dit als een film die op waar gebeurde feiten is gebaseerd.

Ik geef mijn verhaal de volgende structuur. De inleiding hebben jullie al gehad, daarna volgt de tweedeling: de *objectieve geschiedenis* en de *alledaagse geschiedenis*. In de objectieve geschiedenis komen ‘het ontstaan’ van de afdeling Moraalwetenschap aan bod, evenals de interdisciplinariteit en de idee van pluralisme, de concrete situatie van de jaren ’60 en de programmawijziging van 1976. De dagelijkse geschiedenis schreef

ik aan de hand van getuigenissen uit interviews en uit teksten waar mijn gesprekpartners voortdurend naar verwezen. Jullie vinden er getuigenissen over het politieke engagement, het bevrijdende denken over seksualiteit en de filosofische discussies over subjectivisme en objectivisme. We sluiten af met enkele waarderingen en anekdotes over professoren van toen.

2. De objectieve geschiedenis

2.1. *De mensen.*

Hoe de Moraalwetenschap er kwam is een bekend verhaal. Ik zal hier erg kort over zijn. Enerzijds zijn er de mensen, anderzijds is er de toevallige situatie van een onderwijswet en een reeds lang gevoelde behoefte aan een echte opleiding voor leraren zedenleer. Immers, iedereen kon in die tijd zedenleer onderwijzen in het middelbaar onderwijs. Meestal leidde dit ertoe dat de paar uur zedenleer werden toegevoegd aan het nog onvolledige lespakket van gelijk welke leraar. Eigenlijk begint de geschiedenis van de Moraalwetenschap met de benoeming(en) van Leo Apostel (1957) en Jaap Kruithof (1959) in Gent. Over deze twee professoren zijn lange verhalen te schrijven. Wie kan ik beter aan het woord laten dan Leo Apostel zelf, in het *Liber Amicorum* van Kruithof:

“Ik was al docent aan de ULB toen ik in 1957 werd aangesteld als docent logica en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit Gent. Het daarop volgende jaar ben ik eerst nog naar de Verenigde Staten geweest, om er bij Carnap te werken. In het academiejaar 1959-1960 ontmoette ik Jaap Kruithof die ondertussen voor het eerst was benoemd tot docent ethica en wijsbegeerte. Jaap Kruithof had een jaar in Parijs gezeten (bij Merleau-Ponty, eigen toev.) en dat had een duidelijke stempel gedrukt op zijn wijsgerige ontwikkeling. Maar eigenlijk kwam hij uit de sectie geschiedenis, als assistent van professor Jan Dhondt (van 1954 tot 1958). Door zijn proefschrift over Hegels ontologie werd hij uiteindelijk voorbestemd om professor De Bruyne (ethiek en wijsbegeerte) op te volgen.(1959)”

Apostel en Kruithof realiseerden samen heel snel een verandering in het programma van de opleiding wijsbegeerte waardoor de verplichte vakken Latijn en Grieks, die voor velen een hinderpaal waren om filosofie te studeren, werden verwijderd. Ze legden toen samen ook de grondslag van de afdeling Moraalwetenschap.

Leo en Jaap waren geen vrienden voor ze elkaar ontmoetten in de Universiteitstraat – waar de sectie Wijsbegeerte & Letteren toen gevestigd was en waar o.a. Vermeersch en Van den Enden hun studies begonnen. Uit de geschriften van Apostel heb ik kunnen opmaken dat ze feitelijk bijeengebracht werden door Jan Dhondt (Jaaps mentor in de geschiedenis), wiens uitdrukkelijke bedoeling het was de wijsbegeerte en de ethiek onder de verantwoordelijkheid te plaatsen van twee vrijzinnigen. De cursus zedenleer was op dat ogenblik in handen van prof. De Bruyne, een katholiek. De benoemingen van Apostel en Kruithof waren dus revolutionair in het toen nog sterk verzuilde, katholieke en rechtse Vlaanderen.

Ze kwamen beiden terecht in een soort vacuüm dat ontstaan was door het emeritaat en daaruit volgend het wegvallen van een aantal professoren. Ze konden – en ze wilden – opnieuw beginnen en komaf maken met de traditionele manieren waarop de wijsbegeerte werd gedoceed. Ze ‘voelden’ zich ook verbonden door het feit dat ze beiden Antwerpenaren waren, beiden vrijzinnigen en beiden links. Een zeer uitzonderlijke combinatie die hoe dan ook in iets ‘nieuws’ zou uitmonden, willen of niet. Jaap Kruithof doceerde ethica; Apostel logica en kennisleer. Het was dus niet te verwonderen dat beiden met elkaar in gesprek raakten, want ethiek stelt zowel logische als kennistheoretische problemen en Apostel was zelf vol belangstelling voor ethiek. Ze gingen soms samen eten – Italiaans of Chinees – het maakte niet uit wat of waar, maar ze hadden elkaar gevonden, en al pratend ontdekten ze nog meer overeenkomsten tussen hen beiden. Kruithof was van huis uit protestant, Apostel had een katholieke lagere school bezocht. Hoewel ze beiden overtuigde atheïsten waren was het religieuze hen niet vreemd. Om een beetje systematiek te brengen in de onvermijdelijke “confrontaties” met theologen in de debatten die toen aan de orde waren, sloten ze zich aan bij *Eenheid*, een klein groepje dat bestond uit theologen en katholieke leken. Rond dezelfde thematiek bestonden in Gent debatavonden in het Parkhotel onder de naam *Gelovig-Vrijzinnig*.

Jaap Kruithof kwam vaak in de media – *Het gelukkig gezin* op de BRT is het eerste wat bij mij opkomt – en gaf voordrachten o.a. over de houding tegenover seksualiteit, maar Leo Apostel ‘droomde’. Hij droomde van een echte *universitas*, een echte ‘republiek der wetenschappen’ die gevoed en gedragen zou worden door de wijsbegeerte. Hij sprak over zijn dromen met Kruithof, en maakte hem enthousiast voor die totaliteitsgedachte. Kruithof wilde meewerken om geïnteresseerden uit alle faculteiten bij elkaar te brengen.

Vóór de oprichting van de sectie Moraalwetenschap werd de cursus zedenleer gedoceed door Edgar de Bruyne (Wijsbegeerte) bij wie Jaap Kruithof assistent zou worden en zou doctoreren met een proefschrift over Hegel. De Bruyne publiceerde een *Ethica*, een boek dat nu nog uitgegeven wordt in het Frans. In 1959-1960 werd het vak zedenleer niet gedoceed. Vanaf 1961-1962 kwam het vak dan in handen van J. Kruithof: hij doceerde de cursus in beide kandidaturen Wijsbegeerte; in de licenties Wijsbegeerte doceerde hij zedenleer en ontleding van een wijsgerige verhandeling, partim zedenleer. Twee jaar duurden de voorbereidingen voor de opleiding Moraalwetenschap, die de leraars niet-confessionele zedenleer in het middelbaar onderwijs een specifieke wetenschappelijke, filosofische en pedagogische vorming zou geven. Er was geen enkel voorbeeld voor handen. Ze moesten alles zelf uit de grond stampen. Aanvankelijk vergaderden ze met Van Cauwelaert (methodleer) en met de filoloog Gust Leemans ‘die het enthousiasme van de jonge wolven wat moest modereren’ om het in Apostels termen te zeggen. En uiteindelijk slaagden ze erin een programma voor deze wetenschappelijke opleiding samen te stellen, waarin niet alleen de belangrijkste menswetenschappen vertegenwoordigd waren maar ook een multi-disciplinaire ‘wijsgerige antropologie’ ter vervanging van de zo bekende en algemeen verspreide theologie (zie **Figuren 1, 2, 3**). Lucien De Coninck verdedigde de biologische basis en Willy De Coster nam de psychologische grondslagen van de opleiding voor zijn rekening. Lucien De Coninck was in 1968 Nationaal Voorzitter van het Humanistisch verbond, directeur van de laboratoria voor morfologie en systematiek der dieren en doceerde in de afdeling Moraalwetenschap “biologie en de menselijke gedragingen”. Volgens prof. De Coninck hing de

stichting van de afdeling Moraalwetenschap aan de Gentse rijksuniversiteit zeer nauw samen met de geschiedenis van het Humanistisch Verbond (H.V.). Het ontstaan van het H.V. was een reactie op de immoraliteit van de oorlogsjaren: “Dit drama was zo verschrikkelijk dat velen onder ons, in verschillende landen, onafhankelijk van elkaar, tot de conclusie kwamen dat dit zich niet meer mocht herhalen en dat er iets aan gedaan moest worden.” Er ontstonden dus humanistische groepen, vooral in ongelovige kringen. “Aan de basis van de oprichting van het H.V. ligt dus bezorgdheid om die crisis van de moraal.”

Hier begint dus ook de rol van het H.V. in de oprichting van de nieuwe afdeling Moraalwetenschap. Eerst wilden ze de – toen gebruikte – leergang zedenleer of moraal herwaarderen door de leraars moraal te groeperen en discussiegroepen in te voeren. Ze werden evenwel snel geconfronteerd met de noodzaak een opleiding tot leraar moraal te organiseren en aanvankelijk zou dat in een “vrij instituut” moeten gebeuren. Sommigen waren echter van mening dat die opleiding in een universiteit thuishoorde en aanvankelijk dacht men aan avondcursussen aan de Brusselse universiteit voor mensen die reeds over een licentiaatsdiploma beschikten. Later werd bij de hervorming van het Pedagogisch Instituut aan de R.U.G. het plan gelanceerd voor de stichting van een afdeling Moraalwetenschap binnen het Pedagogisch Instituut. Intussen was reeds een programma opgesteld met een sterk interdisciplinair karakter, naar de ideeën van Leo Apostel. Dit was ongeveer hetzelfde programma dat de afdeling Moraalwetenschap als subsectie van de afdeling Wijsbegeerte zou meekrijgen.

Interdisciplinariteit was dus een idee van Leo Apostel. Als je een moreel oordeel wil vellen of een moreel standpunt wil innemen is het behalve voor jezelf, altijd met betrekking tot de buitenwereld, de ander(en) en daarvoor dien je kennis te hebben van jezelf, van de ander, van de buitenwereld. Dit kan slechts door een wetenschappelijke benadering toe te passen en wetenschappelijke kennis doe je op door te rade te gaan bij de wetenschappen zelf. De klassieke ethica, voor Apostel en Kruithof ingrepen, was eerder deductief opgesteld, en vertrok dus niet van basisgegevens van de feitenwetenschappen. Van nu af aan zou de *approach* wetenschappelijk zijn. Vandaar dat Apostel aandrang op studievakken uit de geneeskunde, de biologie, de psychologie, de sociologie, de economie en de pedagogiek. Oorspronkelijk bedoelde Apostel dat een paar wetenschappelijke vakken die met antropologie verband hielden door verschillende professoren uit verschillende disciplines, in onderlinge samenspraak en samen voor het studentenpubliek zouden gedoceerd worden (zie **Figuur 3**). Jammer genoeg is daar niets van in huis gekomen. Elke professor gaf zijn eigen stuk in een aparte les. Toch heb ik van nagenoeg alle geïnterviewden vernomen dat ze die wetenschappelijke vakken enorm geapprecieerd hebben. Ze vonden het “fantastisch” om samen met de studenten geneeskunde neurologie en psychiatrie te gaan volgen en economie bij de economen. Het vak jeugdgedelinqentie werd in die begintijd gedoceerd door Gerda De Bock, dit aan de hand van case-studies waardoor de studenten zich erg betrokken voelden bij de materie. Heel concreet betekende interdisciplinariteit het volgende. In het academiejaar 1963-64 kregen de studenten Moraalwetenschappen de volgende vakken. In de eerste kandidatuur: algemene biologie en fysiologie van de mens m.b.t. het gedrag, partim algemene biologie van J. Hublé en zielkunde met de eerste begrippen van menselijke ontleedkunde en fysiologie welke die studie meebrengt van W. De Coster. In de tweede kandidatuur: algemene biologie en fysiologie partim neurologie van H. van der Eecken. Tenslotte in

de licenties: biologie van de menselijke gedragingen, partim neurologie opnieuw van H. van der Eecken, idem partim biologie (niet ingevuld), algemene antropologie m.b.t. wijsbegeerte van Apostel, zielkunde van De Coster, geschiedenis van S. De Laet, en nogmaals biologie (niet ingevuld).

De afdeling moraalwetenschap diende volgens Apostel en Kruithof ook *pluralistisch* te zijn. Zeer tegen de zin van het Humanistisch Verbond en de vrijzinnige middens in Vlaanderen. Pluralisme betekende immers toegevingen doen aan de al zo lang dominante katholieke opvattingen in Vlaanderen. Dat dit geen gemakkelijke opgave was heeft met name Jacques De Visscher ondervonden toen hij als katholiek moraalwetenschap kwam studeren in 1965-66. Hij ging door tot het ultieme van de kwalificatie, nl. het doctoraat, maar toen hij examen aflegde voor het aggregaat H.S.O. vroeg Van Cauwelaert hem of hij zelf de cursus zedenleer gevolgd had in de middelbare school, en zoniet, dat het moeilijk zou geweest zijn om als docent zedenleer benoemd te worden. Er waren natuurlijk heel wat voorbereidende vergaderingen nodig, waaraan nog andere professoren en assistenten deelnamen, maar de ‘kopstukken’ zijn nu wel genoemd, behalve misschien Jos Van Ussel, assistent bij Kruithof en Etienne Vermeersch, assistent bij Apostel. Allen vormden ze de ‘krachtcentrale’ achter de oprichting, die niet van een leien dakje gelopen is. Gent beschikte echter over de nodige “brains”: de professoren en de studenten die met tientallen uit heel Vlaanderen kwamen opdagen. Samen (de professoren en de studenten) moesten ze er iets van maken.

2.2. De situatie

De situatie dan. De samenwerking tussen Apostel en Kruithof om ‘opnieuw’ te beginnen en het anders aan te pakken dan de voorgangers – hun inzet dus – werd plots een noodzaak door de schoolpactwetgeving. Op 19 juni 1959 verscheen in het Belgisch Staatsblad de schoolpactwet. We kopiëren hieruit art 10 § 1: “In het officieel lager onderwijs wordt de cursus in de Niet Confessionele Zedenleer (NCZ) bij voorrang toevertrouwd aan een houder van een diploma dat door een officiële onderwijsinrichting werd uitgereikt en die zelf, zo mogelijk, een dergelijke cursus in de zedenleer gevolgd heeft. In het officieel secundair onderwijs wordt hij bij voorrang toevertrouwd aan een houder van een diploma van geaggregeerde, afgeleverd door een niet-confessionele inrichting.” Er was dus nood aan een grondige opleiding Moraalwetenschap aan de Gentse Universiteit. Volgens de toenmalige rector J.J. Bouckaert (in zijn Openingsrede in 1963) “werd de faculteit Letteren en Wijsbegeerte op 7 maart 1960 attent gemaakt op het ontbreken van een specifieke en wetenschappelijke opleiding voor de toekomstige leraars moraal in het hoger secundair onderwijs.” Leo Apostel wist dit al geruime tijd. Hij vertelt:

“Ik was in de afdeling Brussel van het Humanistisch Verbond geconfronteerd met de behoefte van vrijzinnige ouders en leraars om de ‘moraal’, dat stiefmoederlijk behandeld ‘Erzatzje’ voor godsdienst tot een volwaardig vak te maken. Dat bracht ons beiden (A. en K.) ertoe intens met die problematiek bezig te zijn...” (Liber Amicorum Jaap Kruithof)

De idee, de brains, de wet, de inzet: alles was aanwezig om een wetenschappelijke opleiding Moraalwetenschap te verwezenlijken. De plannen van Leo Apostel en Jaap Kruithof hadden al de nodige tijd gehad om te rijpen. Er kwam ook nog ‘versterking’ opdagen uit een totaal onverwachte hoek: de Katholieke Universiteit Leuven kwam juist op dat moment op de proppen met plannen voor de oprichting van de kandidaturen Letteren & Wijsbegeerte te Kortrijk, wat voor de R.U.G. een pak studenten kon betekenen. In Gent voelde men de tijdsdruk en de hete adem van het katholieke establishment in de nek. In de eigen faculteit Letteren & Wijsbegeerte begon men te spreken over het afschaffen van de verplichting om de kandidaturen Rechten te combineren met de kandidaturen Wijsbegeerte. Dit werd tenslotte van kracht bij Koninklijk Besluit van 18 mei 1967. Daardoor zou het aantal studenten in de Wijsbegeerte flink dalen en men begon dus spoed te zetten achter de oprichting van de nieuwe afdeling. Het programma dat door de stichters intussen was samengesteld werd voorgelegd aan en goedgekeurd door de academieraad. Bij Koninklijk Besluit van 19 december 1962 werd de oprichting van de wetenschappelijke graden en diploma’s in de Moraalwetenschap een feit. Men was het er echter nog niet over eens bij welke faculteit de nieuwe afdeling onderdak zou vinden: de Psychologische en Pedagogische Wetenschappen of de Letteren & Wijsbegeerte. Tenslotte werd de afdeling Moraalwetenschappen een opleiding in de Letteren & Wijsbegeerte.

2.3. *De evolutie 1963-1976*

In de jaren die daarop volgden zou Kruithof de richting Moraalwetenschap niet zo zeer vormgeven op basis van wetenschappelijke ideeën, dan eerder op basis van sociaal-politiek militantisme. Dit werd door Apostel betreurd, hoewel hij er ook begrip kon voor opbrengen, dit gezien de omstandigheden. Het politieke klimaat was immers van die aard dat de jonge mensen ertegen in opstand moesten komen, meegezogen door de revolutionaire gedachten en acties van zowat alle jongeren in Europa en de Verenigde Staten. “We hebben onze droom niet verwezenlijkt gezien”, schrijft Apostel in het *Liber Amicorum* van Kruithof, “Maar wat niet is, kan nog worden.” De eigenlijke wens van Apostel om van de Moraalwetenschap een wetenschappelijke opleiding te maken is min of meer in vervulling gegaan. Intussen zijn de programma’s van de afdeling Moraalwetenschap al verschillende keren aangepast en bijgestuurd en is de mentaliteit van de studenten ‘omgeslagen’ als ik het zo mag uitdrukken. Vandaag wordt er hard gestudeerd, gewerkt op wetenschappelijke basis en past men zich aan aan de internationale standaarden van gedegen universitair en wetenschappelijk onderwijs.

Een markante wijziging in het studieprogramma Moraalwetenschap was de invoering van de opleiding tot morele consulent, en dit ter gelegenheid van een grondige programmawijziging in 1976. Historisch gezien begon die wijziging in 1974, wanneer J. Broeckx, decaan van de faculteit Letteren & Wijsbegeerte een schrijven richtte aan A. Devreker, rector van de Rijksuniversiteit te Gent, waarin hij een voorstel tot programmawijziging van de kandidatuur en de licentie in de Moraalwetenschap toelichtte. In de toelichting staat te lezen dat de moralist vóór alles een deskundigheid in zijn eigen vakgebied dient te verwerven en dat de morele studie een eigen karakter moet

krijgen, dit wil zeggen: een autonomie ten opzichte van de algemeen wijsgerige vorming.¹

Voor de kandidaturen betekende de programmawijziging geen grote verandering. Slechts één vak minder. Er werd vooral gesleuteld aan het curriculum van de licenties (zie **Figuur 4**). Voordien was er slechts een beperkt aantal keuzevakken toegankelijk, te weinig om uitgebreide wetenschappelijke kennis te verwerven en de interdisciplinariteit tot volle recht te laten komen. Door de programmawijziging van 1976 werd het aantal vakken voor de licentie gereduceerd van 20 naar 16, om meer tijd vrij te maken voor de eindverhandeling, en werd het aantal keuzevakken uitgebreid van 12 naar 37. Wel te verstaan moesten er vier vakken gekozen worden uit het aanbod van de filosofie, vier uit de psychopedagogische en biologische wetenschappen en vier uit de historische en sociale wetenschappen. Tenslotte mag de student één cursus vrij kiezen uit het programma van een universiteit.

Die wijzigingen kwamen er zowel op vraag van de studenten als van de docenten. In de praktijk betekende de programmawijziging dat de algemene doelstellingen van de oprichters van de afdeling Moraalwetenschap nog steeds nagestreefd werden. Er werd voortdurend werk gemaakt van een algehele realisering van die doelstellingen door: (1) aan de studenten de instrumenten te geven om op een wetenschappelijk en wijsgerig-kritisch gefundeerde manier stelling te nemen t.a.v. actuele ethische en wereldbeschouwelijke problemen, (2) de student gelegenheid te bieden een wetenschappelijke houding te verwerven tegenover het morele verschijnsel zelf, en (3) tenslotte de vaardigheid bij te brengen om morele en wereldbeschouwelijke vraagstukken multidisciplinair te kunnen benaderen.

3. De alledaagse geschiedenis

3.1. *De revolutie in Vlaanderen gepredikt*

De opleiding Moraalwetenschap was niet alleen een oplossing voor een politiek-maatschappelijk probleem, maar sloot ook perfect bij een tijds kader aan. Ons huidig tijds kader wordt beheerst door de tegenstellingen tussen westerse en niet-westerse machtsposities, de veronachtzaming van het Afrikaanse continent, en dichterbij huis, de migratiestromen en de voorlopige Europese onmacht om veranderingen door te voeren of om in te grijpen waar het nodig is. Voor onze deur twistten we over het migrantenstemrecht en het lot van de Groenen.

In het begin van de jaren zestig zag het er heel anders uit. In Vlaanderen zaten we in een streng katholiek keurslijf en was er weinig of geen bottom-up inspraak in de universiteiten noch in andere belangrijke instellingen. Van Europa was nog niets terechtgekomen en wereldwijd overheersten de tegenstellingen tussen de westerse opvattingen –

¹ Art. 6 van de Toelichting luidt: "Sinds enkele jaren is er sprake van een verruiming van de maatschappelijke bevoegdheid van de licentiaat moraalwetenschap. De mogelijkheid bestaat dat hij ook ingezet zal worden als morele consultant in het leger, de gevangenis en het ziekenhuis. De sectie wijsbegeerte en moraalwetenschap is van oordeel dat met deze toekomstmogelijkheden moet rekening gehouden worden. Dit gebeurt door de uitbreiding van het aantal keuzevakken, waarvan een aantal bijzonder geschikt zijn ter voorbereiding van het beroep van moreel consultant."

lees: het westers imperialisme – en het communistische blok, het centralisme. François Vercammen (van de eerste lichting 1963-1964) vertelde ons eerst over de tijd vóór hij naar Gent kwam. Zo kregen we een idee van de mentaliteit in het begin van de jaren zestig. “Ik deed drie jaar middelbare studies, en daarna vier jaar Normaalschool te Antwerpen. Je had tegelijkertijd een atheneumdiploma en een normaalschooldiploma.” Op de normaalschool werd hij heel sterk beïnvloed door zijn leraar zedenleer Van Hassel die verantwoordelijk was voor het kritisch-rebelse klimaat op de school. Het was Van Hassel die tegen zijn leerlingen zei: “ga met je lief eerst een maand kamperen voor je trouwt, en denk er nog maar eens goed over na.” Vercammens rebellie begon met het in vraag stellen van het enorme conformisme in Vlaanderen en in de normaalschool. “Vlaanderen was ongelooflijk katholiek; de voorgedijmechanismen waren: de familie, de school, het leger, zowel voor katholieken als voor vrijzinnigen.” De jongerencultuur werd daarentegen bepaald door figuren als Elvis Presley, John Lennon, Bob Dylan en door de oorlog in Vietnam. “Op de normaalschool had je leraren die vrijzinnig waren, maar zeer conservatief. Er was ook een soort verdeeldheid in de school, mensen van de loge, bijvoorbeeld, zaten op het tweede verdiep, de rest zat elders.” En verder: “Ik was al communist vanaf mijn vijftiende, en dat heeft ook te maken met mijn afkomst.”

Indien we de context van de oprichting van de afdeling Moraalwetenschap goed willen begrijpen, evenals de ‘gezindheid’ en ‘bewogenheid’ van de toenmalige Moraalstudenten dan kunnen we niet om de ‘feiten’ van de jaren vijftig en zestig heen. Het waren inderdaad ‘bewogen’ tijden. Afgestudeerden verwijzen er vaak en graag naar. Denken we, om te beginnen, aan de jaren vijftig. Het communisme was in volle opmars. In 1949 versloegen de Chinese communisten de Kwomintang en richtten ze de Volksrepubliek China op met Mao Zedong aan het hoofd. Met het *Rode Boekje* heb ik nog zien zwaaien aan de universiteit in de jaren zeventig! Het Westen reageerde en de NAVO werd opgericht. De verdeling van de wereld in communistisch en niet-communistisch werd een feit, evenals de verdeling van Duitsland in een oostelijk en westelijk deel. Marx had de revolutie zoniet ‘gepredikt’ dan toch in het vooruitzicht gesteld. Politieke revolutie? Culturele revolutie? Arbeidersrevolutie? Het eerste wat ons eigenlijk overkwam was de feministische revolutie, en dit door toedoen van Simone de Beauvoir die in 1949 *Le deuxième Sexe* publiceerde. Een jaar voordien, in 1948, was het Kinsey-Rapport *Sexual Behaviour in the Human Male* verschenen waarvan bijna 250.000 exemplaren verkocht werden. De opvolger van Alfred Kinsey was William Masters, de man die “10.000 orgasmen op film vastlegde”. Vanaf 1957 ging hij samenwerken met Virginia Johnson. Ze publiceerden in 1966 *Human Sexual Response*. Samen met het feminisme brak ook de seksuele revolutie door. Die twee schenen hand in hand te gaan.

Het rechtstreekse kader waarbinnen de sectie Moraalwetenschap te Gent werd opgericht waren natuurlijk de jaren '60. Vlaanderen werd dooreengeschud en op stelten gezet door de komst van de anticonceptiepil die in de tweede helft van de jaren vijftig werd ontwikkeld, bij ons beschikbaar was vanaf 1960 en een enorme rol zou spelen in de seksuele revolutie in dat decennium. Op politiek vlak signaleer ik de Cubaanse crisis. In 1959 was Castro erin geslaagd Batista te verdrijven en de macht over te nemen. Fidel Castro, vandaag nog steeds de baas in Cuba, is nog altijd het idool van veel jonge en minder jonge mensen. De meest explosieve omstandigheid van die jaren was evenwel de oorlog in Vietnam die begon in juli 1959 en in 1964 onttaarde in een totale oorlog die duurde tot 1975. Misschien was deze oorlog wel de spreekwoordelijke lont aan het

vuur van de protestacties. De westerse maatschappij was sinds de oorlog aan het veranderen en wel op een fundamentele manier. In de Verenigde Staten ontstond de Black Powerbeweging en trokken in 1963 tienduizenden burgerrechtenactivisten, met Martin Luther King voorop, naar Washington. Het zelfbewustzijn van onderdrukte minoriteiten kwam als het ware tot ontplooiing. Ook op feministisch vlak was er contestatie. In 1963 publiceerde Betty Friedan *The feminine mystique*, een onderzoek naar de sociale voorwaarden die bepalend zijn voor het leven van de vrouw, een boek dat vele zenuwen raakte en bijgevolg goed verkocht. In 1965 werd de NOW opgericht, de National Organization of Women. Het hield niet op, dat jaar. In China riep Lin Piao op tot een Culturele Revolutie waardoor veel tegenstanders zouden uitgeschakeld worden. Het was de aanzet tot de cultus rond Mao Zedong. Nog altijd hielden regeringen te weinig rekening met de mening van de burgers: de top-down mentaliteit was nog altijd schering en inslag. Hiertegen kwamen in 1968 de studenten in opstand: Franse studenten protesteerden o.a. tegen de oorlog in Vietnam en bezetten hun universiteiten; in heel Europa en in de VS braken studentenopstanden uit. Overal werd ondermeer gedemonstreerd tegen de autocratische structuur van universiteiten. In Gent aan de Rijksuniversiteit – en vooral in de lokalen van de Blandijn – brak de opstand los in maart 1969. In hetzelfde jaar kwamen op een muziekfestival op een modderig terrein bij een boerderij in Woodstock 400.000 mensen bij elkaar voor een drie dagen durende manifestatie voor vrede, liefde en wederzijds begrip.

In dit overzichtje legde ik de nadruk op politieke aspecten en feministische gebeurtenissen, omdat heel wat studenten uit de beginjaren van de sectie Moraalwetenschap sterk politiek geëngageerd waren en omdat we het ook vaak hadden over de studentenrevolte en de zogenaamde seksuele revolutie van de jaren zestig. Eric Corijn, die toen biologie en filosofie studeerde, beschrijft in het al genoemde *Liber Amicorum* van Kruithof de opkomende rebellie van de jeugd in de jaren 1962-1963:

“Ik was 16 en zat in het voorlaatste jaar van het Atheneum te Mortsel. Dat heette toen nog ‘Poësis’, wij noemden het ‘de tweedes’, de tweede Latijn-Wiskundige. Het was de tijd van de eerste Anti-Atoommarsen... Het was de tijd van de eerste conflicten met de gevestigde orde. De orde op de speelplaats die de jongens en de meisjes gescheiden hield met een glazen wand...De orde van een leraar ‘Germaanse talen’ die ons uit volle borst Rule Britannia, Britannia rules the waves en Deutschland Ueber Alles liet zingen.”

Uit de latere contestatieperiode, die van ‘68-’69, herinner ik me namen als Rudi Dutschke, Daniel Cohn-Bendit, en Paul Goossens (Leuven Vlaams). Cohn-Bendit zou eens gezegd hebben: “Kapitalisme is barbarendom. Onze enige kans ligt in het socialisme.” Hij meende ook dat “het traditionele communisme zichzelf veroordeelt.” In Frankfurt had Dutschke de universiteit omgedoopt tot ‘Karl-Marx-Universiteit’. In Stockholm betoogden de studenten voor een totale omwenteling van de maatschappij. De studentenvakbeweging van Nederland wou de Akademische Raad afschaffen omdat die niet openbaar werkte. In New York bezetten de studenten gedurende een week het gebouw van de Columbia-universiteit, uit protest tegen de bouw van een sporthal op een plaats die toen dienst deed als speelruimte voor kinderen uit arme achterbuurten. Aan de London School of Economics hadden de studenten een eisenprogramma opgesteld waarin o.a. gevraagd werd dat het inrichten van de cursussen zou worden toevertrouwd aan de studenten zelf, in ieder geval in de laatste jaren. De studenten in Italië en Spanje bleven

niet achter. “Franco no”, “Vrijheid van meningsuiting” en “Geen kapitalisme maar socialisme” waren veel gehoorde slogans.

In Gent rommelde het in 1969. Mireille Gesquière (begon in 1967-68) weet nog dat de rellen in 1969 zijn uitgebroken naar aanleiding van een pornografiedebat in de academierraadzaal, naast de Aula in de Volderstraat. Er zouden twee soorten erotische dia's vertoond worden. Enerzijds uit de klassieke oudheid, anderzijds uit moderne Deense seksblaadjes. De eerste werden door de rector toegestaan, de tweede niet. Tijdens het debat dat daarop volgde werd er voorgesteld dat men 's anderendaags naar het Rectoraat zou trekken. Etienne Vermeersch heeft toen publiekelijk een bak bier verwed dat er niemand zou komen opdagen. Dat heeft er toe bijgedragen dat de studenten toch gegaan zijn, met een honderdtal. Vermeersch was er ook. Die studenten zijn door de politie buitengeranseld en 's avonds zaten de auditoria van de Blandijnberg vol. (Later zal Vermeersch me vertellen dat hij die bak bier nooit betaald heeft: hij wist immers niet aan wie...) “Na een paar dagen waren we met minstens achthonderd man,” verneem ik van Mireille. Ze herinnert zich dat er een paar professoren en docenten onder het studentenpubliek aanwezig waren. Ze noemt Freddy Verbruggen en Hugo Van den Enden. “Boehm en Kruihof ‘steunden’ ons.” Boehm was de enige prof die een echt actieve rol gespeeld heeft; hij was ook de enige die achteraf lastig gevallen werd door de Raad van Bestuur. Hij had immers de deuren van zijn lokaal opengelaten waardoor de studenten gebruik konden maken van de stencilmachine van de faculteit. Wat deden ze daar dan? “Veel zingen,” zegt ze. “Hugo Anthonissen maakte muziek met zijn gitaar, en wij zongen, discussieerden, stencilden, ageerden tegen de repressie en we aten en we sliepen er.” In elk geval, om er een einde aan te maken, vervroegde de rector de paasvakantie met een week. Met het aanbreken van die vakantie, kon de Rijkswacht ingezet worden. Buiten de vakanties kon men geen studenten uit de Blandijn verdrijven. De Rijkswacht kwam. “Niet te geloven,” zegt Mireille, “we waren helemaal omsingeld, een paar mensen begonnen schrik te krijgen. Om twaalf uur 's nachts moesten we buiten zijn. De rijkswacht kwam om twee uur. We waren nog allemaal in het gebouw.” Om de schade zoveel mogelijk te beperken en om de studenten te helpen, ging professor Picard onderhandelen met de rijkswacht. Daarna pendelde hij tussen de studenten en de rijkswacht om de wederzijdse ‘eisen’ en ‘wensen’ kenbaar te maken. Tenslotte zijn alle studenten overgebracht naar de gevangenis en geïdentificeerd.

Tijdens ons interview met Robert Stallaerts (student van 1966 tot 1972) vernamen we nog meer over de beruchte studentenopstand van 1969. “Robert De Vries was afgevaardigde van de studenten Moraal. In '69 nam ik die afvaardiging op mij, en we richtten allerlei discussieavonden en vergaderingen in, om over een mogelijke revolutie en over de studenteneisen een overeenkomst te bereiken.” Robert wou het allemaal ‘vreedzaam’ aanpakken, hij wou ‘werken volgens de regels’. In die tijd was hij lid van de derde-wereldbeweging, die opkwam voor ‘solidariteit en ontwikkelingssamenwerking’, en die later werd opgeslorpt door “de maoïsten”. Deze derde-wereldbeweging gaf natuurlijk óók aanleiding tot protesten tegen het systeem, tegen de onrechtvaardigheid ervan. Maar Robert was niet aanwezig bij de bezetting van de Blandijn, omwille van zijn twijfels over de aanpak van het verzet. Nochtans stond hij – méér dan principieel – achter de eisen van de studenten en heeft hij zich daar ook voor ingezet: hij voerde hierover lange gesprekken met professor Dhont. In verband met de studentenopstand liet Jacques De Visscher de naam van Renaat Willockx vallen, die psychologie

studeerde, deelnam aan de bezetting en daarna weggestuurd werd van de universiteit. De ‘zaak Willockx’ werd behandeld in de Academieraad die alleen uit hoogleraren bestond. Renaat werd verdedigd door Kruithof en door Vermeersch, maar vooral door Calewaert die advocaat was. Van Etienne Vermeersch hoorde ik dit verhaal en hij voegde eraan toe: “Het is bovendien interessant hierbij de rol te vermelden van Ludo Martens, die de opstand in Leuven mee georganiseerd had (1966-67) en die intussen maoïst geworden was (en later de stichter van Amada). Martens was speciaal naar Gent gekomen om hier de revolte te stimuleren. Dit voor ogen had hij zich ingeschreven in de Moraalwetenschap, maar hij volgde nauwelijks les. Hij speelde een markante rol op die pornografieavond en hij heeft die revolte gebruikt om voor het maoïsme te ijveren.” Hoe dan ook, door hun acties verwierven de studenten inspraak in het universitair gebeuren.

Dat de politiek en vooral het links-extremisme, naast de ontvoogdingsgedachte, een belangrijke rol speelden in de studentenopstanden zal intussen wel duidelijk zijn. Hoeveel studenten *Das Kapital* werkelijk hadden gelezen is minder duidelijk. Iedereen had er de mond van vol: er werden klasse-analyses gemaakt, men sprak over het monopoliekapitalisme en het internationale monopoliekapitaal, over de bourgeoisie en nog veel meer fraais. Ook Gent bleef daar niet van verstoken. Integendeel, Gent bleek al gauw het centrum te zijn van linksgerichte studenten. Sonja Eggerickx vertelde me dat ze zich in 1967 liet inschrijven voor de studie Moraalwetenschap. Ze was toen jobstudente en werd zodanig in beslag genomen door de ‘politiek’ dat zij niet eens studeerde voor haar examens in 1968. Ze verliet de universiteit, gaf tien jaar les en begon opnieuw aan de R.U.G. in 1976, terwijl ze full-time les gaf. “De studenten Moraalwetenschap waren bezig met alles wat ‘links’ was: het marxisme, het leninisme, het trotskisme, het maoïsme... Ikzelf was trotskist.” verduidelijkt ze. “Je moet weten dat er wel gesproken werd over de grote revolutie, maar dat er tussen al die groepjes (‘groupuscules’) niet één front was, wel ongelooflijk veel discussie om het eigen grote gelijk...”. Ze vervolgt: “We waren de revolutie waar Marx over geschreven had aan het voorbereiden! We waren de ‘voorhoede’ en onze taak was o.m. de bewustmaking van de arbeiders.” En verder: “De studentenrevoltes waren eigenlijk gewoon een vervolg, een ander aspect of wat dan ook van dat streven naar een democratische samenleving. In datzelfde licht kan je de strijd van de zwarten in de US zien, het verzet tegen de oorlog in Vietnam en de vrouwenemancipatie...”

Mireille Gesquière vertelde me dat ze de studies Moraalwetenschap als *bevrijdend* ervaaarde. “Ja, van vooroordelen en dogma’s op alle gebied. Samen met Rik Pinxten werd ik lid van de Vlaamse Communistische Partij en daarna van de RAL (de huidige SAP), maar eigenlijk noemde dat toen SJW: de socialistische jonge wacht.” Aan François Verammen, student van de eerste lichting (ingeschreven in 1963-64) vroeg ik waarom hij koos voor Moraalwetenschap en niet voor Wijsbegeerte. “Ik was teveel maatschappijkritisch geïnteresseerd en geëngageerd om aan Filosofie te beginnen. Ik wou actie en sloot me dadelijk aan bij de vereniging van socialistische studenten – de SVSB – (socialistische vlaamse studentenbeweging) die dan actief was aan de universiteit. De sectie Moraal was ook een ‘seksueel libertair milieu’, lacht hij, het HV werd de ‘seksbond’ genoemd.” Hij herinnert zich zijn eerste inschrijving aan de R.U.G.: “het stond daar vol studenten die pamfletten uitdeelden! Er heerste een militant klimaat in de sectie. Je had toen ook de vereniging ‘t Zal wel gaan, het antiklerikalisme en de vele activiteiten van

deze vereniging. Dat betekende allemaal heel veel in mijn individueel bestaan, dat betekende zelf-emanipatie.” “Er was zéker ‘geloof in vernieuwing’ aanwezig in de afdeling Moraalwetenschap,” zo gaat François verder, “we hadden intussen een klandestiene marxistische vereniging opgericht, maar er waren ook anarchisten in die tijd, hoewel de trotskisten de grootste aanhang hadden. In héél Europa had je trouwens een grote linkse stroming en een grote intellectuele activiteit.” (Leo Apostel zou zichzelf eens een ‘anarcho-marxist’ genoemd hebben...) “De moraalwetenschappers waren actief in al die politieke bewegingen. Er was een vaste groep die vergaderingen hield over de marxistische revolutionaire beweging en over de Vierde Internationale... We moesten naar Parijs om boeken te kunnen kopen over het trotskisme... Die boeken kon je hier onmogelijk vinden.”

Mireille, François en Sonja, ze vertellen allen nog met enthousiasme over hun politiek engagement. Tijdens de beginjaren van de afdeling Moraalwetenschap werd een ‘totale strijd’ gevoerd tegen de moderne industriële en kapitalistische maatschappij. De deelnemers waren zelf nog op zoek naar het juiste doel en de juiste middelen en de maatschappij waartegen zij ten strijde trokken zat nog heel vast in het zadel. Intussen is er heel wat veranderd, de Berlijnse muur is gesloopt, de communistische economie uit het Oostblok heeft zijn ondeugdelijkheid bewezen, er is geen sprake meer van Rode Khmer, in China draait de “maoïstische” economie op kapitalistische beginselen. Mensen als Johan Norberg verdedigen de globalisering: “Groeï is het beste medicijn tegen armoede,” schrijft hij, “en hoe meer economisch liberalisme in een land, hoe meer kans het heeft op grotere voorspoed, een snellere groei, een hogere levensstandaard en een sterkere stijging van de gemiddelde levensverwachting.” Niemand minder dan Amartya Sen – vooraanstaand econoom en ethicus – verdedigt utilitaire beginselen en een openmarkteconomie. Nochtans is Links niet verdwenen. Het heet nu eerder andersglobalisme: de eenentwintigste eeuw zal haar eigen strijd voeren.

Jaap Kruithof was niet onverdeeld gelukkig met het politieke gebeuren binnen de sectie Moraalwetenschap. De studenten hadden meer aandacht voor stakingen en revolutie dan voor cursussen. Eric Corijn (in *Liber Amicorum*) schrijft over die houding van Kruithof ten overstaan van het politiek engagement van de studenten:

“Kruithof nam een kritische positie in tegenover de verdere ontwikkeling van de studentenbeweging. In het begin van de jaren zeventig voedde die de uitbouw van nieuwe politieke bewegingen. De nieuwe opgang van de arbeidersstrijd – de mijnstaking in Limburg, de Fordstaking, de havenstaking – verliep tegen de wil van de vakbondsleiding in, en met de steun van de studenten. Arbeiders-studenten één front!, dat was de slogan. De universiteit werd de uitvalsbasis voor een brede maatschappelijke werking. Een universiteit ten dienste van het volk!”

“Toen, zo denk ik, werd Kruithof de verdediger van de universiteit. Niet van de instelling, wel van het studeren. Geëngageerde studenten staken immers niet veel tijd in hun studie. En daar deed Kruithof lastig over. Trotskist of Maoïst, ze zouden ook hun jaarwerk maken. En als er naar Marx werd verwezen, dan moest het wel op basis van echte lectuur zijn. Kruithof was tegendraads, linkse studenten werden extra bevraagd en bij de Trotskisten verdacht men hem er bovendien van te kiezen voor de Maoïsten.”

3.2. *De seksuele bevrijding*

Niet alleen de maatschappij moest worden bevrijd, maar ook het lichaam. Simone de Beauvoir en Betty Friedan heb ik al vernoemd, Kate Millett met *Sexual Politics*, Germaine Greer met *The Female Eunuch* en Shere Hite met *The Hite report* zouden volgen, maar ze kregen weinig aandacht in de afdeling Moraalwetenschap. Behalve dan bij Jos Van Ussel. Samen met Kruithof schreef hij *Jeugd voor de muur*, een pleidooi voor vrije seksualiteit, dat veel stof deed opwaaien en aanleiding werd voor een BRT- televisieprogramma *Het gelukkig gezin* in het begin van de jaren zestig. In die uitzendingen maakten Kruithof en Van Ussel hun ideeën kenbaar i.v.m. anticonceptie en voorhuwelijksbetrekkingen. Die uitzendingen veroorzaakten een lawine van protesten van boze, geschandaliseerde kijkers. In 1968 doctorerde Van Ussel op *Geschiedenis van de seksualiteit*. In verband met dit spraakmakende programma maakte Jacques De Visscher me attent op een paar artikels in *De nieuwe*, een onafhankelijk Vlaams weekblad, verschenen in het jaar 1968, het jaar dat de encycliek *Humanae vitae* de katholieke wereld in haar greep hield. In een van de nummers vond ik een vermakelijk stukje over een toen verboden film *Das Wunder der Liebe*. Een kort uittreksel geeft een idee van toen:

“Te Brussel en te Oostende werd door het parket de film Das Wunder der Liebe in beslag genomen. In Antwerpen draait hij reeds twaalf weken en stijgt het sukses nog door de maatregel die in Brussel getroffen werd. (...) De maatregel zal wel heten “ter verdediging van de goede zeden”. (...) De maatregel is hypocriet omdat hieruit blijkt dat men het tonen van de geslachtsdaad, wat in deze film overigens erg estetiserend gebeurt, beschouwt als iets dat indruist tegen de goede zeden. Men mag dus niet tonen hoe een kind wordt verwekt. Men mag echter wèl tonen hoe mensen op de meest sadistische manier worden afgemaakt.”

In dezelfde *De nieuwe* van 1968 had ik ook nog een paar artikels van De Visscher over de seksuele revolutie moeten terugvinden. Artikels met titels zoals *Doorgaan met de pil* en *Film: seksuele voorlichting*. Helaas waren de bladzijden eruit gescheurd.

De vrouwenemancipatie was nog niet doorgedrongen tot alle gelederen van de Blandijn. Van Ussel doceerde weliswaar in de licenties Moraalwetenschap over seksualiteit, maar het was geen, wat je zou kunnen noemen, “feministische” cursus. Voor het feminisme als zodanig was er geen aandacht. Ik heb nergens een licentiaatsverhandeling gevonden over feminisme, toch niet in de jaren zestig, begin jaren zeventig. Wel zouden er in die periode wel werkopdrachten geschreven zijn over dit onderwerp. Antifeminisme daarentegen kreeg wel een plaats. Toen in het begin van de jaren zeventig een kortgerokte vrouw haar doctoraal proefschrift presenteerde, kreeg ze geen aandacht van een hooggeplaatst functionaris.

Naast Van Ussel moet ook Bob Carlier vermeld worden. Net als Van Ussel speelde Carlier een belangrijke rol in de seksuele bevrijding die ‘op de Blandijn’ gepredikt werd. Zijn inzet ging vooral naar de ontvoogding van de homoseksualiteit. Carlier (1931-1992) was eigenlijk germanist. Zijn bureau was op de Blandijn als het ware onder de ingang van het groot auditorium. Zijn deur stond altijd voor iedereen open en hij was naast zijn wetenschappelijk werk steeds bezig met sociale bewegingen die te maken hadden met seksualiteit. In het boek *Dwarsdenken*, gepubliceerd in 1989 ter gelegen-

heid van de zestigste verjaardag van Jaap Kruithof, staat een artikel van Bob Carlier over *Normaliteitsbeelden in de seksuologie*. Dat was ook zijn dada, zo vernam ik van Magda Michielsens. Hij hield zich vooral bezig met marginaliseringsprocessen die vertrokken vanuit de seksuologie en waarvan ondermeer homoseksuelen het slachtoffer werden. Hij was werkleider voor moraalfilosofie en metafysica aan de R.U.G. In 1993 verscheen van hem *Diep en duizendvoudig leven, over seksualiteit, relaties en ethiek*. Een of twee jaar daarvoor publiceerden Fred Dreven, Monica Triest en Bob Carlier, *Toen seks vies was en de lucht nog schoon. Zedelijkheid en zinnelijkheid in Vlaanderen 1960-1990. 30 jaar seksualiteit in Vlaanderen: een geschiedenis*.

3.3. *De moraalfilosofische twistpunten: subjectivisme/objectivisme – positivisme/hermeneutiek*

Uiteraard werd er in de Moraal niet alleen gerevolteerd. Er werd ook nagedacht over de grote vraagstukken uit de filosofie en de ethiek. Eén van de heetste debatten ging over het meta-ethische statuut van waarde-oordelen. Zijn morele uitspraken subjectief of objectief? Dit was voor velen de hamvraag. Volgens sommigen ging het helaas wat te vaak over dit twistpunt. Ronald Commers: “Van die ‘pap’ hebben we nu wel genoeg gehad. We hebben ons daar een indigestie van ‘moeten’ eten.” Hij verduidelijkt hierbij: “Uiteraard zijn morele beoordelingen, uitspraken en daden ‘subjectief’ als we daarmee bedoelen dat ze *persoonlijk* zijn. ‘Subjectief’ is dan een verkeerd woordgebruik. Beoordelingen, uitspraken, daden, handelingen zijn juist *dààrom* – omdat ze van personen zijn – en in Henri Storck’s woorden, omdat ze als zodanig zeldzame museumstukken zijn – *werkelijkheidgegevens die altijd ook een buiten- en bovenpersoonlijk karakter hebben*. Daarop berustte o.a. Apostels idee van moraalwetenschap.” Iets verderop schrijft Commers in zijn brief: “Als, wat de cineast Storck ooit zei, personen musea zijn, dan zijn zij als zodanig instellingen. Storcks uitspraak, om eerlijk met u te zijn, luidde: “als een mens sterft, dan brandt er een museum af.” Met ‘mens’ bedoelde Storck: persoon. Of: “als er een menselijk persoon sterft, dan brandt er een museum af”, en daarmee ook de uiterst kostbare – want onvervangbare – museumstukken. Zei daarom niet Jankélévitch: *la mort, c’ est un scandale*.”

De strijd tussen objectivisten en subjectivisten was soms hard. Commers vertrouwde me toe dat de assistent Roger Belderbosch – op zijn zachtst gezegd – “ontmoedigd werd door het in de sectie heersende fanatieke (of zo u wil: militante eenzijdige) klimaat. Er heerste een wijsgerige ‘terreur’ in de afdeling.” Iets wat R. Commers op zijn manier ‘beleefd’ heeft: *Avoir vécu quelque chose*. In die sfeer staakte Belderbosch zijn onderzoek en nam hij afstand van de Moraalwetenschap. Naar eigen zeggen wegens té theoretisch. Met succes ging hij rechten studeren en werd advocaat aan de Antwerpse balie. “Ik sta ik in de praktijk”, zei hij, “en voel me er goed bij.”

Ronald Commers was vrijwel van bij de oprichting van de sectie Moraalwetenschap als student ingeschreven en doceert nu nog altijd in die afdeling. Hij maakte het ontstaan en de evolutie van de afdeling Moraalwetenschap mee van A tot Z. Daarover schrijft hij:

“Wat volgt berust op mijn interpretatie (lees: ik ben de telg van een bewust onkerkelijk en niet-christelijke familie – derde generatie – en als zodanig een

klassieke ‘vrijzinnige’ zoals men zegt, wat gezien mijn ervaringen in de afdeling een heel marginale positie was en is): in de sectie was, ook al door de tweede generatie, een nogal eenzijdige of militante positivistische instelling gaan heersen. Nogal wat “katholieke afvalligen” of, zo u wil, oud katholieken (niet zelden met een jezuïetische opleiding aan de basis) hadden die instelling als nieuw heil ontdekt. Weinig of geen begrip en heel geringe belangstelling voor een hermeneutisch wijsgerige bedrijvigheid.”

Commers vervolgt:

“Bovendien was Gent in het algemeen (en niet in bijzondere gevallen) gaan ‘uitmunten’ in iets wat men kan beschouwen – ook hier geef ik mijn interpretatie – als afkeer van wijsgerige bedrijvigheid tout court: géén klemtoon op de grote historische teksten, discourageren van historische lectuur, afzijdigheid van interpretatie. Voor zover ik weet heb ik op dit punt een stuk van De Vischers aversie gedeeld.”

Etienne Vermeersch is het niet eens met de uitspraken van Commers: “Het gaat niet op naar een ‘unieke mentaliteit’ te zoeken in de sectie Moraal van de jaren zestig. Boehm las teksten en ik las in mijn Oefeningen ook teksten, maar dan meer uit Angelsaksische hoek. Dat er een minachting zou geweest zijn voor de grote teksten klopt niet. Ik heb bvb. in mijn doctoraat zowel de neopositivistische werken als die van Husserl en Heidegger grondig besproken en dat deed ik ook in mijn cursus Geschiedenis van de wijsbegeerte. Het doctoraat van Hugo ging over teksten van Marx, dat van Kruithof over Hegel. Commers vergeet dat hij Moraalwetenschap gestudeerd heeft, waarin meer menswetenschappen gedoceed werden dan Filosofie.” En over het debat tussen objectivisten en subjectivisten: “Dat er in de sectie een soort ‘wijsgerige terreur’ heerste, moet ik tegenspreken. Ikzelf heb altijd een afkeer van het marxisme gehad en zowel Apostel als Kruithof noemden zich marxist. Ik heb daar geen enkel nadeel van ondervonden. Apostel en Kruithof waren lid van een beperkte discussiegroep, *Eenheid* genaamd, waartoe ook priesters behoorden o.a. een dominicaan en twee jezuïeten: ze zijn allen uitgetreden. Dat was een periode van toenadering tot de gelovigen. Persoonlijk was ik daar ook enigszins toe aangetrokken, o.m. door de hoop die door het concilie gewekt werd. Maar na de encycliek *Humanae Vitae*, waarin de pil verboden werd, greep ik dat er niets veranderd was. Van die periode af werd ik publiek meer en meer antiklerikaal, Van den Enden ook. Onze stellingen gingen echter over concrete punten. Kruithof deed nog mee aan de strijd voor contraceptie. Maar in de strijd voor abortus en euthanasie waren Apostel en Kruithof geen medestanders (ook Van Ussel niet). Wij stonden daar heel alleen voor en we hadden in essentie het katholieke kamp tegen ons.”

3.4. Over professoren gesproken

Niets is zo gezellig als een groepje vrienden die herinneringen ophaalt aan wat ze vroeger samen hebben beleefd aan de universiteit en die hun indrukken uitwisselen over de professoren waarmee ze een viertal jaar in contact stonden. In gedachten breng ik mijn gesprekspartners samen aan tafel en laat ze vertellen over de afdeling Moraalwetenschap en de professoren die ermee verbonden waren.

3.4.1. Leo APOSTEL

“Apostel stimuleerde en motiveerde ons tot studie”, vertelt Mireille Gesquière. “Leo was toen bezig met de *General Systems Theory* van Berthalanffy, en aangezien *interdisciplinariteit* zijn stokpaardje was, wilde hij dat de studenten de GST toepasten op alle mogelijke disciplines. Om deze onmogelijke opdracht tot een goed einde te brengen hotsten we alle faculteiten van de unief af om er een mogelijk antwoord te krijgen. Ik ging naar de geologie en daar wisten ze natuurlijk zelfs nog niet wat GST betekende. Wij vonden dat heel moeilijk, veel te moeilijk eigenlijk, maar om tegemoet te komen aan de vraag van Leo – die we enorm respecteerden – hadden we ondertussen op één week een enorme hoeveelheid boeken en tijdschriften geraadpleegd. Toch was hij nog teleurgesteld in ons: hij was boos en verbitterd, hij is toen zelfs uit het leslokaal weggegaan met de klacht: ‘Jullie doen niets voor mij.’” “Leo ging vaak de metafysisch-speculatieve toer op,” vertelt Mireille me verder “en als we dan ten langen leste bij Etienne belandden om hulp slaagde hij erin om ons gerust te stellen en ons *back to earth* te brengen. “Begin eens met dit boekje” zei hij en dit was toen ontzettend bevatbaar. Etienne heeft ons veel in dergelijke hachelijke situaties geholpen, bijvoorbeeld tijdens de groteske irrationele examens van Janssens!” Naar het einde van zijn carrière werd die als examinerator vrij onhandelbaar, stelde onbegrijpelijke vragen die de studenten flink in de war brachten. Etienne Vermeersch trad dan af en toe bemiddelend op.

Robert Stallaerts ondervond veel morele steun en aanmoediging van Apostel. Leo wilde hem aan het werk zetten over *Deontische Logica*. (“Fernand Van Damme was daar ook mee bezig”, zegt Robert). “Erg moeilijk” voegt hij eraan toe. Hij zit een beetje te glimlachen en dan komt het: “Apostel kon zo wereldvreemd zijn. (...) Op een snikhete zomerdag komen mijn vrouw en ik Leo tegen, gekleed in een donsvest en met een dikke sjaal om. “Maar jongens,” zei Apostel, “vinden jullie ook niet dat het zo warm is vandaag?”

Van Freddy Mortier vond ik een erg mooi verhaal over Apostel in het *Liber Amicorum* van Kruithof. “Toen ik in 1976 filosofie begon te studeren aan de R.U.G. gaf Leo Apostel er wat het volgende jaar zijn laatste lessen zouden blijken te zijn. Hij doceerde maandagochtend, van tien tot twaalf, oefeningen logica. Weldra werd dat van negen tot half één. En een maand later werd het van negen tot half één, gevolgd door van twee tot zes. En wat een oefeningen logica! (...) Naarmate de uren verstreken, werd je kleiner en tenslotte kwam je verpulverd buiten. Elke maandagavond weer moest de eerste kan wijsbegeerte uit haar as verrijzen: de socratische wijsheid, ‘ik weet dat ik niets weet’, was overtuigend gedemonstreerd. En hoe hard je ook werkte de daaropvolgende week, de maandag had je het gevoel dat je zoals Sisyphus de steen nogmaals de helling op moest duwen. Maar het werkte. Zoals je je volgens Camus Sisyphus gelukkig moet voorstellen, waren ook wij gelukkig met die kwelling.”

3.4.2. Jaap KRUIHOF

Mireille Gesquière noemt hem de “meest consequente doordenker, zowel in theorie als tegenover de studenten. Je kan tégen de Zingever zijn maar je moet toegeven dat het een

goed doordacht systeem is. Kruithof was een constante voor ons: zonder familiair om te gaan met zijn studenten wisten we enorm goed wat we aan hem hadden. Je kon er geen zoete broodjes mee bakken.” Niets dan lof heeft ook Sonja Eggerickx voor Kruithof over: “Het mag eens benadrukt worden, hij was zeker een ‘aantrekkingspool’ voor linksen en hij koos de kant van de studenten.” Robert Stallaerts heeft niet enkel van Apostel, maar ook van Kruithof veel steun ondervonden. Koen Raes merkt op dat Jaap Kruithof interesse wist te scheppen voor zijn vakgebied en het eigen denkwerk van de student stimuleerde door voortdurend het verband tussen theorie en praktijk te benadrukken. “Hij leerde je ‘globaal’ te denken, verbanden te zien, conclusies te trekken. Hij reikte een denkwijze aan waarmee we ons *ongenoegen* met de stand der dingen meer systematisch en gestructureerd tot een *visie* konden smeden. Dat deed hij niet door zijn benadering door te drukken, maar door ons uit te dagen ons eigen standpunten meer helder en consequent te ontwikkelen en te vertolken.”

In de bijdrage van Freddy Mortier voor het al aangehaalde *Liber Amicorum* las ik een heel goede typering van Jaap Kruithof. Mortier vertelt dat hij voor zijn inschrijving in de eerste kan *De Zingever* al ter hand had genomen, om het boek na een tijdje ontmoedigd terug te leggen. Hij betrad het leslokaal bijgevolg vervuld van ontzag en zag zijn verwachtingen meteen bewaarheid worden. Kruithof nam het boek ter hand dat Freddy al opzij had gelegd en legde het meteen zelf weer opzij. Ze moesten dat maar eens lezen, stukje per stukje, en er in de volgende les vragen over stellen. Dat zou voortaan de lesmethode zijn: een spel van vraag en antwoord, of, correcter, van vraag en zorgvuldig geconstrueerde wedervraag. Veel antwoorden kreeg je niet, wel des te meer vragen waarover je nog niet had nagedacht en die het oorspronkelijke probleem in een nieuw daglicht stelden. Apostel, zo bleek weldra, streelde de *libido sciendi*, Kruithof de *libido quaerendi*.

Het laatste woord is aan François Vercammen. “In het eerste jaar aan de universiteit had ik een *coup de foudre* voor Kruithof. Hij heeft me heel goed geholpen om te leren structureren, om dissertaties te maken en om me uit te drukken. Bovendien moedigde hij me voortdurend aan. Hij was een toegankelijk persoon en had veel charisma. Helaas, de *Zingever* betekende voor mij het einde van de *coup de foudre*. Er vond een intellectuele breuk plaats tussen Kruithof en mij.”

3.4.3. Etienne VERMEERSCH

Mireille Gesquière herinnert zich een ‘echt typerende’ anekdote over de toenmalige verhouding tussen Vermeersch en Boehm. “Boehm kwam eens naar de cursus met een tekst van Einstein. ‘Verstaan jullie daar iets van?’ vroeg hij aan de studenten. ‘Natuurlijk niet!’ riepen die. ‘Wel,’ zei hij, ‘vraag het aan Vermeersch met zijn wetenschappelijk denken!’ Een tijdje nadien kwam Vermeersch af met een tekst van Fichte. ‘Verstaan jullie dààr iets van?’ ‘Nee!’ schreeuwden de studenten. “Wel, vraag het aan Boehm.”

3.4.4. *DE COSTER, CALEWAERT, VAN CAUWELAERT en DHONDT*

Robert Stallaerts, samen met zijn vrouw Jeannine Laurens, hebben duidelijk samen zitten overleggen voor ze naar de rondetafel kwamen want ze hebben nog méér anekdotes klaar. Jeannine heeft eens meegemaakt dat Calewaert in de cursus Algemene inleiding tot het recht zei “dat ons leven beheerst wordt door rechtsregels.” Toen sprak hij een studente aan en vroeg: “en wat heb JIJ vanmorgen gedaan?” Waarop het meisje antwoordde: “Ik ben opgestaan en naar hier gekomen...”. En Calewaert: “Maar juffrouw, wat heb jij een simpel leven!”

Robert weet nog dat een andere professor, Van Cauwelaert, voortdurend kritiek had op vrouwen en dat hij bovendien gesteld was op een stipte aanwezigheid in de les. Op een keer, Robert was toen heel goed bevriend met Walter Goetmaeckers, Jef Cuyvers en Wilfried D’ Hertoge waren ze tot vier uur in de ochtend op stap geweest en ze kwamen een kwartier te laat opdagen. Eén van hen zei tegen Van Cauwelaert: “’t Zal moeilijk gaan vandaag, we hebben nog niet gegeten!” Waarop Van Cauwelaert zou gezegd hebben “als je moet gaan eten, dan moet ge maar gaan eten!” Waarop de vier onmiddellijk het lokaal verlieten, om te gaan eten.

Om ons tafelgesprek af te sluiten vertelt Robert Stallaerts nog een smakelijke anekdote over Dhondt. “Hij was eens mondelinge examens aan ’t afnemen en begon ondertussen zijn boterhammen op te eten. Er kwam een student binnen en die zei “smakelijk!” Waarop Dhondt repliceerde: “Bemoei je met je eigen zaken!”

4. Tot slot

Hier eindigt mijn reportage over de beginjaren van 40 jaar Moraalwetenschap. Tot slot wil ik de mensen bedanken die dit verhaal mogelijk gemaakt hebben. In het bijzonder aan Etienne Vermeersch, die me contacten bezorgde met mensen en diensten en mijn voorlopige teksten las en Ronald Commers die mijn schriftelijke vragen beantwoordde. Ik bedank van harte mijn contactpersonen: Jacques De Visscher, Mireille Gesquière, Sonja Eggerickx, François Vercammen, Robert Stallaerts, Jeannine Laurens, Sylvia De Ridder, Roger Belderbosch. Veel steun heb ik ondervonden van Jan Verplaetse en Yvonne Peiren die me bijstond met raad en daad en die me bijna dagelijks belde om van gedachten te wisselen.

Eerste Kandidatuur in de moraalwetenschap	
De zielkunde met de eerste begrippen van menselijke Ontleedkunde en fysiologie welke die studie meebrengt....	W. De Coster
De zedenkunde	J. Kruithof
De encyclopedie van de wijsbegeerte	J. Kruithof (en Van Ussel)
Oefeningen over vraagstukken uit de wijsbegeerte: Partim: zedenkunde	J. Kruithof
De algemene biologie en fysiologie van de mens met betrekking tot het gedrag: partim: algemene biologie	J. Hublé
De inleiding tot de economie	M. Van Meerhaeghe
De inleiding tot de algemene rechtsleer	W. Calewaert
De inleiding tot de geschiedenis van de voornaamste letterkenden	C. Uyttersprot
Een overzicht van de geschiedkundige kritiek	E. I. Strubbe

Figuur 1. Vakken en lesgevers Eerste Kandidatuur Moraalwetenschap, 1963-64

Tweede Kandidatuur in de moraalwetenschap	
De Logica	L. Apostel
Oefeningen over vraagstukken uit de wijsbegeerte, Partim: zedenkunde	J. Kruithof
De zielkunde van het kind en van de adolescent	W. De Coster
De vormen van het religieus leven	P. Lambrechts
De sociologie	M. Versichelen-Terrijn
De beginselen van de psychiatrie en inzonderheid De psychopathologie van het kind	J. De Busscher
De Jeugdelinkwentie	G. De Bock
De algemene biologie en fysiologie van de mens met betrekking tot het gedrag: partim: Neurologie	H. van der Eecken
De hedendaagse geschiedenis	J. Dhondt

Figuur 2. Vakken en lesgevers Tweede Kandidatuur Moraalwetenschap, 1963-64

Licentie moraalwetenschap (ten minste twee jaren studie)	
<i>1. Verplichte vakken</i>	
De metafysica (wel in 64-65)	L. Apostel
De geschiedenis van de wijsbegeerte, partim: Oudheid	A. Janssens
De geschiedenis van de wijsbegeerte, partim: Moderne tijden (wel in 64-65)	E. Vermeersch/Boehm
De kritische ontleding van een wijsgerige verhandeling, partim: de zedenkunde (niet in 1964 -1965)	J. Kruithof
De grondige studie van vraagstukken uit de zedenleer (niet in 64-65)	J. Kruithof
De bijzondere moraal (niet in 64-65)	J. Kruithof
De moraalpedagogiek	A. Van Cauwelaert
De differentiële zielkunde	W. De Coster
De techniek van de sociale gevalstudie, met praktische toepassingen	G. De Bock
De grondige vraagstukken betreffende religieus leven en moraal	P. Lambrechts
De biologie en de menselijke gedraging: partim: Neurologie	H. van der Eecken
De biologie en de menselijke gedraging: partim de algemene biologie	L. De Coninck
De grondige vraagstukken van sociologie in verband met de moraal (wel in 64-65)	J. Kruithof
De geschiedenis en de theorie van het wetenschappelijk denken	N.
De algemene anthropologie met betrekking tot de wijsbegeerte, de zielkunde, de geschiedenis en de biologie: Partim: wijsbegeerte Partim: zielkunde Partim: geschiedenis Partim: biologie	L. Apostel W. De Coster S. De Laet L. De Coninck/ Cliquet

Figuur 3. Verplichte vakken en lesgevers Licenties Moraalwetenschap, 1963-64 (zonder lijst keuzevakken)

Licentie moraalwetenschap (ten minste twee jaren studie)		
1.	Grondige studie van vraagstukken uit de ethica	J. Kruithof
2.	De bijzondere moraal	J. Kruithof
3.	Grondige vraagstukken van de sociologie in verband met de moraal	J. Kruithof
4.	Axiologie	J Kruithof
5.	Geschiedenis en theorie van het wetenschappelijk denken	L. Apostel
6.	De metafysica	L. Apostel
7.	Bijzondere vraagstukken uit de algemene wijsbegeerte	R. Boehm
8.	Geschiedenis van de wijsbegeerte van de hedendaagse tijden	E. Vermeersch
9.	Grondige studie van vraagstukken uit de moraalpedagogie	N.
10.	De differentiële en persoonlijkheidspsychologie	W. De Coster
11.	Inleiding tot de sociale gevalstudie	G. DeBock
11'	Praktische oefeningen	
Een cursus te kiezen uit :		
12. a	Kritische ontleding van een wijsgerig werk: zielkunde	E. Vermeersch
12. b	De infinitesimaalrekening en de beginselen der waarschijnlijkheidsrekening	G. Crombez
12. c	De biologie en de menselijke gedraging, partim de algemene biologie	L. De Coninck
12. d	De biologie en de menselijke gedraging, partim neurologie	H. Vander Eecken
12. e	Algemene antropologie met betrekking tot de wijsbegeerte, de psychologie, de geschiedenis en de biologie	
	partim: wijsbegeerte	E. Vermeersch
	partim: psychologie	W. De Coster
	partim: geschiedenis	J. Nenquin
	partim: biologie	R. Cliquet
12. f	De principes en methodes van psychologische raadgeving	J. Quackelbeen
12. g	De jeugdlinkwentie	G. De Bock
12. h	De grondige vraagstukken betreffende religieus leven en moraal	R. Thibau
13.	Vier cursussen door de examinandus te kiezen met goedkeuring van de examencommissie, uit het programma van de universiteit.	

Figuur 4. Het vernieuwde licentieprogramma in academiejaar 1977-1978